

DEVLET YÖNETİMİ AÇISINDAN KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI: TEORİK BİR İNCELEME*

Konur Alp DEMİR**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1199-930X>

DOI: 10.30915/abd.556977

Makalenin Geldiği Tarih: 03.11.2018 **Kabul Tarihi:** 06.02.2019

* **Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.**

** Dr. Öğr. Üy. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.

ÖZ

Devlet, insan, egemenlik ve ülke üçlemesinin bir araya gelmesi sonucunda oluşan bir organizmadır. Bu bağlamda değerlendirildiği takdirde insan ve insanın hâkimiyetini anlatan egemenlik yeterliliği ile sınırları belirli bir kara parçası üzerinde örgütlenilmesi devletin niteliksel kurgusunu oluşturmaktadır. Bu kurgu içerisinde kendi kaderini tayin edebilmek bir hak olarak algılanmıştır. Bu hak sadece sömürülmüş toplumların kendi benliklerine dönebilmeleri için bir araç niteliğindedir. Bu hakkın egemen bir devletin sınırları içerisinde yaşarken devletten ayrılarak kendisine özerk bir alan yaratmaya çalışan toplumların amaçları ile bir ilgisi bulunmamaktadır. Bu çalışmanın amacı kendi varlıklarını ve egemenlik haklarını sömürülme yolu ile bir başka egemenliğe teslim etmek zorunda kalan halkların siyasal örgütlenme biçimlerinin yansımalarını incelemek ve kendi kaderini tayin edebilmenin başlangıç noktasından bitim noktasına kadar teorik incelemesini yapmaktır.

Anahtar Kavramlar: Devlet, Egemenlik, Halk, Kendi Kaderini Tayin, Yönetim.

THE SELF-DETERMINATION RIGHT
IN TERMS OF STATE ADMINISTRATION:
A THEORETICAL STUDY

ABSTRACT

The state is an organism that is formed as a result of human, sovereignty and territorial trilogy. In this context, it is the qualitative construct of the state that is organized on a certain piece of land with the sovereignty competence that explains the domination of humanbeing. It is perceived as a right to self-determination in this fiction. This right is merely a tool for the exploited societies to return to their own self. This right does not have to do with the aims of societies trying to create an autonomous space by leaving the state while living within the borders of a sovereign state. The aim of this study is to examine the reflections of the political organization of the peoples who have to submit their own assets and sovereignty rights to another sovereignty by exploitation. Another aim of this study is to make the theoretical examination of the starting point of the self-determination from the starting point to the end point.

Keywords: State, Sovereignty, People, Self-Determination, Administration.

1. GİRİŞ

Devlet bir tür organizmadır^[1]. Bu organizmanın bütünlüyci unsurları ise “millet” (insan), “ülke” ve “egemenlik” tir. Bu üç unsurun birleşmesinden siyasi bir oluşum ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla devlet, sınırları belirli bir kara parçası üzerinde yaşayan insan topluluğunun kendi egemenliğini kurumsal bir bütünlüğe dönüştürdüğü^[2] yapay bir oluşumdur. Devletin yapay bir oluşum olması önce devletin kurulması ve ardından bu üç unsurun varlık kazanması değil, aksine bu üç unsurun varlığı sağlandıktan sonra devletin oluşturulmasından kaynaklanmaktadır. Bu çalışmanın üzerine odaklandığı nokta da devlet kavramının birinci unsuru olan insanın egemenlik yeterliliğine erişebilmesinin bir yol göstericisi olan kendi kaderini tayin edebilme (self-determinasyon) hakkıdır.

Kendi kaderini tayin edebilme hakkı, bir halka egemenlik yeterliliğine erişebilmesi için tanınan yetkisel bir haktır. Bu hak, halka iki şekilde yansımaktadır. Birincisi, halkın bağımsız bir devlet kurarak kendi egemenliğini ilan etmesi şeklindedir. İkincisi ise bağımsızlık unsurunun devri ile başka bir devletin egemenliği altına girmektir. Kendi kaderini tayin hakkı farklı anlam yüklemeleri ile egemenliği altında yaşanan devlete isyan ederek özgürleşme şeklinde anlamlandırılabilir. Oysaki bu hakkın ruhunda sömürgecilğe karşı bir savaşın izlerine rastlanılmaktadır. Sömürgecilğe karşı girişilen mücadelenin siyasi ve fikrinsel boyutu kendi kaderini tayin edebilme hakkı olarak varlık kazanmaktadır. Dolayısıyla bir devletin egemenliği altında yaşayan, ancak sömürge olmayan bir halk için kendi kaderini tayin edebilme hakkı söz konusu değildir^[3].

Devlet ve insan etkileşiminin doğal bir sonucu olan insan kaderinin siyasal geleceğinin bir hak olduğu düşüncesi üzerinden hareket edilen bu çalışmada devlet ve yönetimi başlangıç noktası olarak kabul edilmiş, devletin birleştirici bir güç olduğu izlenimine vurgu yapılarak yönetimin devlet için mi yoksa insan için mi var olduğu sorgulamaya açılmıştır. Devletin niteliksel unsurlarından birincisini oluşturan insanın kendi siyasal geleceğine yön verebilmesinin fikrinsel kurgusunun yapıldığı kendi kaderini tayin hakkının incelenmesinin ardından bu hakkın siyasal örgütlenme biçimlerine nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Nihai aşamada ise adı farklı anlamlandırmalar sonucunda bölünmek, ayrılmak ve uzaklaşmak gibi kavramlarla yan yana kullanılan hakkın gerçek niteliğinin veya varmak istediği hedefin ne olduğunun tartışılması ile konu tamamlanmıştır.

[1] Kemal Gözler, *Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012, s. 31.

[2] Kemal Gözler, a.g.e., s. 4.

[3] Kemal Gözler, a.g.e., s. 62-63.

2. DEVLET VE YÖNETİMİ: AYRIŞTIRICI DEĞİL BÜTÜNLEŞTİRİCİ GÜÇ

Devlet insanlar tarafından oluşturulan kurumsal kimliğe sahip bir yapılanmadır. Bu yapılanmanın işletmeciliğini de kamu yönetimi yapmaktadır. Kamu yönetimi her ne kadar teknik bir alan olsa da devletin siyasi niteliği bu alanda da varlığını hissettirmektedir. Devlet, aynı zamanda, sınırları altında yaşayan insanları korumak ve refahlarını sağlamak ile de görevli olduğu için sosyal bir sorumluluk da üstlenmektedir^[4]. Bu açıdan bakıldığı takdirde devlet yalnızca siyasi bir yapılanma olarak adlandırıl(a)mamaktadır. Çünkü devlet yönetimine “davranışçı” bir yaklaşım ile bakıldığı zaman, doğal bir takım süreçlerin bu işleyen mekanizmanın önemli parçaları arasına girdiği görülecektir. Örneğin, devleti mekanik bir sistem olmaktan uzaklaştırarak insan odaklı bir konuma yücelten davranışçılar, sistemin “sosyolojik” ve “sosyo psikolojik” boyutlarına değinerek kendi iç dinamikleri ile işleyen düzeneğin aslında güdüleyici unsurlarının olduğunu açığa çıkarmışlardır^[5].

Devlet yönetiminin niteliği açıklanmaya çalışılırken ve nereden geldiği ve nereye gittiği gibi konular değerlendirmeye alınırken belirtilmesi gereken husus devletin toplumdaki uzak olamayacak bir kurgusunun bulunduğudır. Devlet toplum ile toplum da devlet ile sürekli bir iletişim halindedir. Dolayısıyla devletin toplumun içinden çıktığı ve toplumun ise devletin kurucu unsuru olduğu ifade edilebilmektedir^[6].

Devlet toplumu “yön-ederken” (yönetirken) toplumun gizli kalmış ve aslında açığa çıkmayı bekleyen iç dinamiklerini harekete geçirebilmek için genel olarak “ekonomik” ve “toplumsal ilişkileri” tetikleyici unsur olarak kullanmaktadır. Günümüz anlayışındaki kamu yönetimi sistemi modern dünyanın “kapitalist toplumlar”ının ortaya çıkardığı bir iç işleyiş düzen kurgulayıcısıdır^[7].

Devlet yönetiminde seçkin grup ve çevre çatışması kabul edilebilir bir durum değildir. Bu devleti toplumdaki uzaklaştırmakta ve toplumu yönetimden ayırarak farklı bir alanda hareket etmeye zorlamaktadır. Devletin çevreye karşı “hoşgörülü” olması, bütünleştirici bir yaklaşım sergilemesi ve bu süreç içerisinde ortaya çıkabilecek beklenmedik sonuçlara karşı hazırlıklı olması

[4] Ali Öztekin, *Yönetim Bilimi*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012, s. 240.

[5] Hasan Hüseyin Çevik, *Kamu Yönetimi Kavramlar-Sorunlar-Tartışmalar*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012, s. 18.

[6] Hasan Hüseyin Çevik, a.g.e., s. 25.

[7] Birgül Ayman Güler, *Türkiye'nin Yönetimi –Yaptı-*, 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2011, s. 15.

gerekmektedir. Benzer biçimde toplumun da devlete karşı “meydan okuyucu” bir yaklaşım içerisinde olmaması devlet ile toplumun bütünleşmesi açısından önem taşımaktadır^[8].

Devlet kavramını “içselleştirmek”, örneğin devlete kutsal bir anlam yüklemek yerine, devletin zaten toplum için var olduğu görüşünü benimsemek, soyut devlet anlayışından somut toplumcu devlet fikrine geçişi hızlandıracaktır^[9].

John Stuart Mill ile birlikte özgürlük farklılıklar içerisinde yalnız kalmak yerine farklılıklar içerisinde şekillenen bir ideal haline gelmiştir. Bu idealin içerisinde yaşayan ve aynı zamanda da bu ideali yaşatan insanın kendisidir. Bu bağlamda Mill’e göre insan kendi yaşayacağı hayatı kendisi seçmelidir. Mill’in bu görüşünün kaynağı her insanın doğasının benzemezlik özelliğinden kaynaklanan farklılığa eğilim sergilemesidir^[10]. Mill’in yakaladığı bu çıkış noktasının kendi kaderini tayin edebilmenin zeminini oluşturduğu ifade edilebilmektedir. Bu noktadan hareketle konunun ana değerlendirme unsuru olan kendi kaderini tayin hakkı yukarıda tasviri gerçekleştirilmeye çalışılan kurgunun ekseni etrafında şekillendirilmeye çalışılacaktır.

3. DEVLET ODAKLI YÖNETİM Mİ? İNSAN ODAKLI YÖNETİM Mİ?

Giriş kısmında devletin insan, ülke ve egemenlik olmak üzere üç temel unsurunun bulunduğu belirtilmişti. Bu üç unsurdan biri bir diğerine göre önemli veya üstün konumda değildir. Yüzeysel bir bakış ile insanın, ülke ve egemenlikten daha önemli olduğu gibi bir algı ortaya çıkabilmektedir. Oysaki insan sayısı ne kadar fazla olursa olsun üzerinde egemenlik kurabilecekleri bir kara parçasına sahip değillerse devlet kavramından söz edilememektedir. Benzer biçimde bu insan topluluğunun egemenlik sahibi olabilecek yeterliliğinin de bulunması gerekmektedir^[11]. Bu gerçekten hareketle, bu bölümde, yönetimin devlet mi, yoksa insan üzerinden mi hareketle varlık kazanacağı ve bu varlığın birinci unsurunun kendi kaderini tayin ederken hangi nokta üzerine odaklanacağı tartışmaya açılacaktır. Bu tartışma devletin üçüncü unsuru olan egemenlik yeterliliğinin kazanılması çerçevesinde sürdürülecektir. Çünkü kendi kaderini tayin hakkının öznesi insan ise yüklemi de egemenliktir.

[8] Metin Heper, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010, s. 173.

[9] Ömer Çaha, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Orion Kitabevi, Ankara, 2012, s. 9-10.

[10] Ömer Çaha, a.g.e., s. 48-49.

[11] Kemal Gözler, a.g.e., s. 5.

Özne-yüklem uyumu çerçevesinde ve Aydınlanma Felsefesi'nin yol göstericiliğinde insan olmanın iki temel unsuru bulunmaktadır: "Akıl" ve "Özgür"lük. İnsan akılı ile hareket ederek kendi özgürlük yolunu bulabilmektedir. Immanuel Kant'ın düşüncesine göre özgür olan insan aynı zamanda özerk insandır. İnsanın özerklik niteliğinin yanında devletin mutlak varlığı tartışmasıdır^[12].

Devlet yönetiminin odak noktasında insan unsuru yer almaktadır. Bu sebepten dolayı bir devletin örgütlenme yapısının şekillendirilmesi aşamasında insanın refahının ve mutluluğunun nasıl sağlanabileceği sorusuna cevap aranması gerekmektedir^[13]. Bu sorunun cevabının açık bir biçimde verilebildiği durumda devletin üç temel unsurunun birleştirilerek siyasi bir örgütlenme içerisine girilebilmektedir.

Kendi kaderini tayin etme hakkının devlet veya insan odaklı niteliğine vurgu yapmak kısmen de olsa zordur. Çünkü bu hakkın varlık kazandığı veya siyasi söylemlere konu olduğu dönemde çok milletli imparatorluklar dağılmış ve geride kalan farklı milletler başka devletler tarafından ilkel olmayan yöntemlerle sömürülmüş veya bağımsızlıkları için mücadele içerisine girmişlerdir. Bu gibi olumsuz olarak değerlendirilebilecek konuların üstesinden gelebilmek için üzerinde yaşanan ülkede egemenlik hakkı sahibi olmak fikri gelişmiştir^[14]. Bu fikir de insan odaklı bir yönetim mantığını kurgulamaktadır.

4. DEVLET YÖNETİMİNDE KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI (SELF-DETERMINASYON)

Kendi kaderini tayin ilkesinin temeli bireylerin ve halkların metalaştırılarak yabancılaştırıldığı, terk edildiği ve hükümdarın menfaatlerine göre korunduğu fikrinin yok olması ile şekillenen Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi (1776) ve Fransız Devrimi'ne (1789) dayanmaktadır^[15]. Ancak bu ilkenin geçmişini bu kadar yakın bir tarihte aramak yanılgılara sebebiyet verebilecektir. Çünkü kendi

[12] Konur Alp Demir ve Hikmet Yavaş, "Yönetim Algısındaki Değişim: Yönetimde Özerk İnsan Unsuru", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Cilt: 6, Sayı: 11, 2014, ss. 121-132, s. 122.

[13] Konur Alp Demir, "Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2014, ss. 35-60, s. 35.

[14] İrfan Kaya Ülger, "Kosova'nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, 2016, ss. 39-64, s. 53.

[15] Antonio Cassese, *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, Great Britain, 1996, s. 11.

kaderini tayin hakkı dünya tarihinde belirli aşamalardan geçerek evrimleşmiş, toplumsal hareketlerle, örneğin Fransız Devrimi, şekillenmiş ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra da siyasal bir nitelik kazanmıştır. Kendi kaderini tayin hakkının kökeni 1000 (İ.Ö.) yılında Yahudilerin, kendi ırkları için yeni bir yaşam alanı bulmak ve kendilerine ait bir yönetim altında birleşmek amacıyla Mısır'dan hicret etmelerine kadar geri götürülebilmektedir. Yaşadığımız son birkaç yüzyıl içerisinde ise siyasi milliyetçilik kendi kaderini tayin hakkının anahtar kavramı haline gelmiştir^[16]. Çünkü bu ilkenin özünde hükümetin halka karşı sorumlu olduğu veya halkın sorumluluğunu taşıması gerektiği görüşünü anlatan Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin ısrarı yer almaktadır^[17].

Fransız Devrimi'nin ortaya çıkmasını besleyen sebepler arasında sayılan bireylerin özgürleşerek eşitlikçi bir ortamda yaşamak istemeleri ve yöneten ile yönetilen arasında "sosyal sözleşme teorisi"nin ana kurgusunun yer alması düşüncesi kendi kaderini belirleme kavramını şekillendirmiştir. Kendi kaderini belirleme hakkı kurumsal bir kimliğe sahip devlete veya siyasi bir oluşum içerisinde hareket eden hükümetlere değil, "halklara" tanınan serbestleşme veya özgürleşme imkânıdır^[18].

Kendi kaderini tayin edebilme düşüncesi halklara siyasi gelecekleri konusunda karar alabilme yeterliliğini kazandırmaktadır. Bu düşünce ile halkların kendi siyasi durumlarını tespit ederek gelecekte nasıl bir siyasi yapılanma içerisinde olmak istediklerinin kurgusu yapılmaktadır. Kendi siyasi geleceğini tayin etme yeterliliği halklara siyasi yönetim yetkisini de tanımaktadır. Bu içerik kapsamında kurgusal analize devam edilirse kendi kendini siyasi yönetme yeterliliğine erişen bir halk^[19] bağımsızlığına kavuşmakta ve yaşadığı kara parçası üzerinde egemenlik hakkına sahip olmaktadır. Bu ideal gerçekleştirilemese bile, en azından, ulaşılmaması istenen nokta budur.

Kendi kaderini tayin hakkının varlık kazanması uluslararası topluluğun gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bir diğer ifadeyle uluslararası topluluk kendi kaderini tayin hakkı ile yeniden şekillenmiş ve bir bakıma evrimleşmiştir.

[16] Andrew Pullar, "Rethinking Self-Determination", *Canterbury Law Review*, Volume: 20, 2014, pp. 91-123, p. 94.

[17] Antonio Cassese, a.g.e., s. 11.

[18] Fatma Taşdemir, "Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 3, 2016, ss. 644-668, s. 646-648.

[19] Michael L. Wehmeyer, "Self-Determination and Individuals With Significant Disabilities: Examining Meanings and Misinterpretations", *Journal Of The Association For Persons With Severe Handicaps*, Volume: 23, Number: 1, 1998, pp. 5-16, p. 5.

İlgili hak evrimleşmesinin mekânsal adımını ilk olarak Fransa'dan komşu ülke İtalya'ya atmıştır. 19. Yüzyıl İtalyan devrimci Giuseppe Mazzini kendi kaderini tayin ilkesini ulusunu birleştirmek için kullanmak istemiştir. Bu ilkenin kullanılması koşulunu halkların özgür olabilmek için kendi durumlarını oluşturmaları koşuluna bağlamıştır. Aynı dönemde siyasetçi ve hukuk adamı Pasquale Stanislao Mancini kendi kaderini tayin hakkını milliyetçilik fikirlerinin arkasına gizleyerek çalışmalarının odak noktasına yerleştirmiştir. Birinci Dünya Savaşı ve Bolşevik İhtilali'nin meydana gelmesi ile birlikte kendi kaderini tayin ilkesi uluslararası sahnedeki fikrîsel yerini almıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Woodrow Wilson'a göre kendi kaderini tayin hakkı Avrupa'da kalıcı barış için anahtar bir noktada konumlanmaktaydı. Vladimir İlyiç Lenin için ise dünya genelinde sosyalizm rüyasını gerçekleştirebilmek için aracı bir unsur olarak durmaktaydı^[20].

Woodrow Wilson konu hakkındaki fikirlerini şu sözleri ile açıklamıştır: Kendi kaderini tayin etme “her insanın hangi siyasi otoritenin hükümdarlığı altında yaşayacağını seçebilmesi, yabancı hâkimiyetlerden arınması ve özel bir eşya gibi mülkiyetlerinin bir egemenlikten başka bir egemenliğe geçmemesi”ni tanımlayan idealize edilmiş bir haktır. Bu hakkın uygulamaya yansıma biçimi üç şekilde olmaktadır: Birleşme, Serbest Ortaklık ve Bağımsızlık^[21]. Özellikle etnik grupların kendi kaderini tayin hakkını bağımsızlık ve özgürlük için kullanmaları toplumsal hareketliliği arttırmakta, ayrılıkçı bir amaç peşinde mücadele etmelerinin yolunu açmakta ve bu hak arka sıralarda kalmış gruplar için kurtarıcı bir nitelik kazanmaktadır. Daha toparlayıcı bir açıklama ile kendi kaderini tayin hakkı ayrılıkçı bir amaç uğruna halkı ve eylemcileri harekete geçirmek isteyen etnik girişimciler için uygun bir araç olmaktadır. Aynı zamanda bu hak bir topluluğun milliyetçilik duygularını canlandıracak eylemsel bir güce de sahiptir^[22].

Nihai aşamada ifade edilmesi gerekir ki kendi kaderini tayin hakkı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 16 Aralık 1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı Karar ile “imza”, “onay” ve “katılım”a sunulmuştur. İlgili Karar sonucunda kendi kaderini tayin hakkı 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Kişisel ve Siyasal

[20] Antonio Cassese, a.g.e., s. 13.

[21] Deborah Z. Cass, “Re-Thinking Self-Determination: A Critical Analysis Of Current International Law Theories”, *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume: 18, Number: 1, 1992, pp. 22-40, p. 23-24.

[22] Marc Weller, “Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments”, *The European Journal of International Law*, Volume: 20, Number: 1, 2009, pp. 111-165, p. 111.

Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin birinci bölümünün birinci maddesinde şu şekilde yer almaktadır^[23]:

“Bütün halklar kendi kaderlerini tayin hakkına sahiptir. Bu hak vasıtasıyla halklar kendi siyasal statülerini serbestçe tayin edebilir ve ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini serbestçe sürdürebilirler. Bütün halklar uluslararası hukuka ve karşılıklı menfaat ilkesine dayanan uluslararası ekonomik işbirliği yükümlülüklerine zarar vermemek koşuluyla, doğal kaynakları ve zenginlikleri üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilir. Bir halk sahip olduğu maddi kaynaklardan hiç bir koşulda yoksun bırakılamaz.”

5. KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKININ SİYASAL YANSIMALARI

Kendi kaderini tayin edebilmek herhangi bir millete değil, yalnızca sömürgeleştirilmiş (veya kolonileştirilmiş) bir topluluğa tanınan bir haktır^[24]. Dolayısıyla bu hakkın siyasal çerçevesi çizilirken de bu açık ifade yönlendirici nitelikte olmaktadır.

Kendi kaderini tayin hakkının siyasal açıdan üç öznel yorumlama biçimi bulunmaktadır. Bu yorumlama biçimlerini kategorileştirmek şeklinde adlandırmak yanlış olmayacaktır. Gerçekte bu üç hak birbirleri ile bağlantılıdır. Çünkü belirli bir insan topluluğunun gerekli koşulların olgunlaşması aşamasında ileri sürebilecekleri bağımsızlık taleplerinin çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür^[25]:

- Sömürgeleştirilen toplumların devlet kurması,
- Azınlıkların özerk bir yapılanma içerisinde bağımsızlıklarını kazanması,
- Etnik kökenli azınlıkların toplumun faydalandığı bütün haklardan faydalanmaları.

Bu bölümde yukarıda sayılan üç kategorinin siyasal yansımalarına yer verilecektir.

[23] Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.10.2018).

[24] Alexis Heraclides, *The Self-determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass Publishers, London, 1991, s. 22.

[25] Daniele Archibugi, “A Critical Analysis of the Self-determination of Peoples: A Cosmopolitan Perspective”, *Constellations*, Volume: 10, Number: 4, 2003, pp. 488-505, p. 493.

5.1. Halkların Bağımsızlığı

Kendi kaderini tayin hakkı ile çevrelenmiş halkların bağımsızlığı konusu, yukarıda da belirtildiği gibi, yalnızca sömürge durumunda olan halklar için geçerlidir^[26]. Bu gerçeklikten dolayı halkların bağımsızlığı konusu sömürgeleştirilmiş halkların hak kaybı üzerinden değerlendirilecektir.

Halkların egemenliklerinin sınırlı düzeyde temsil edilmesi, ancak kendilerine özel davranış şekillerinin geliştirilmesi ile mümkündür. Bu durumu ayrımcılık veya toplumsal dışlama şeklinde de anlamlandırmak olasılıklar dâhilindedir. Bu noktada egemenlik hakkının kutsallığı da tartışmaya açılmaktadır. Ancak geleneksel egemenlik anlayışına göre, egemenlik mutlak bir güç değil^[27], aksine olması gereken durumlarda sınırlandırılabilir bir güç türüdür. Bunun sebebi baskı altına alınmış halkların haklarını koruyabilmek için mutlak otoriter gücün insan hakları başlığı altında değerlendirilebilecek özgür yaşama düşüncesini uygulamaya yansıtabilmesidir. Basitleştirerek ifade edilirse, insan hakları düşü egemenlik gücünün sınırlandırılması isteğini de beraberinde getirmektedir. Örneğin, Fransız Devrimi ile ortaya çıkan özgürlük düşüncesi, özellikle, Balkan halkları için tetikleyici bir etken olmuştur. Bu anlatılardan yola çıkılarak ifade edilebilir ki sömürgeleştirilmiş halkların bağımsızlık yolu egemenlik alanında yapılacak reform(lar)dan geçmektedir. Halkların özerklik hakkı ise egemenliği altında yaşanan devletten ayrılma şeklinde uygulamaya yansımaktadır^[28].

Egemenliğin mutlak bir güç olmadığı konusuna tekrardan değinmek gerekirse, “üstünlük” kavramı üzerinden inceleme yapmak zorunlu bir hale gelmektedir. Çünkü egemenlik kavramı kontrolsüz bir “üstünlük” tanımlaması ile açıklanamamaktadır. Egemenliğin hukuksal bir kavram olmasından dolayı, üstünlüğü de hukuk sınırları içerisinde bir anlam taşımaktadır. Turhan’ın ifadesi ile egemenlik “...bir ülkedeki en üstün hukuksal otorite...”dir. Bir devletin egemen olduğunun ifade edilmesi noktasında anlatılmaya çalışılan konu, devletin mevzuat hükümlerinin hukuksal olarak en üst seviyede durması ve “...

[26] Kemal Gözler, a.g.e., s. 63.

[27] Ayşe Füsün Arsava, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni Ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, 1993, s. 7; Mehmet Turhan, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 20, 2003, ss. 215-248, s. 216.

[28] Ayşe Füsün Arsava, a.g.e., s. 7.

son söze sahip olması...”dır^[29]. Soysal’a göre ise egemenlik “devlet içinde en yüksek irade”dir^[30]. İşte bu sebepten dolayı egemenlik mutlak bir güç değildir^[31].

Halk toplulukları veya azınlık grupları kendi bağımsızlıklarını kazanabilmek, bir diğer anlatım ile merkezi devletin egemenliğinden çıkararak kendi kendilerini yönetebilmek, azınlık yönetimi oluşturabilmek veya etnik temelli bir zemin üzerinde yükselen yönetim sistemini kurabilmek için özerklik kavramına başvuru yapmaktadırlar^[32]. Peki halklar veya azınlıklar neden bağımsız olmak istiyor?

Belirli bir bölgede yaşayan insan topluluğunun merkezi devletin egemenliğinden çıkararak kendi kendilerini kendi kararları ile yönetebilmek hayali ilk bakış açısına göre cazip gelebilmektedir. Bu insan topluluğu etnik, dil veya din temelli bir ayrılık hareketi içerisine girebilmektedir. Çünkü bu insan topluluğu nesiller boyunca yaşadığı coğrafya üzerinde kendi kimliksel değerleri ile yaşamış ve tarihsel süreç içerisinde sosyal, ekonomik ve askeri alanlarda yetersiz kaldığı için egemen bir devletin hâkimiyeti altına girmiş ve toplumda azınlık haline gelmiştir. Bu topluluk genel tablo içerisinde fayda yitimi veya fayda tükenmesi sonuçları ile karşılaşmışlardır. Böylece zaman içerisinde aşındırılan fayda(lar) bir noktadan sonra tekrardan sahip olma ve bir sonraki aşamada da korunma içgüdüğü ile hareket edilerek kazanıma dönüştürülmeye çalışılmaktadır^[33]. Bu sebepten dolayı halklar merkezi bir devletin egemenliği altında yaşamak yerine, geçmişten getirdikleri birikmişliklerini, belki de kendi anlayışlarına göre geçmişte kaybettiklerini kazanıma dönüştürmeye çalışmaktadırlar.

5.2. Özerklik

Latince kökenli olan özerklik kavramı, “bağımsızlık” anlamına gelen “auto” ve “kanun tarafından tercüme edilmiş” anlamına gelen “nomos” kelimelerinin birleşiminden ortaya çıkmıştır. Bu çıkış noktasından hareketle özerklik kavramının bağımsız bir yönetim biçimini kurguladığı ifade edilebilmektedir. Konumuz ile ilgili daha gerçekçi bir yaklaşım ile özerklik, “başkalarından ayrılma ve bireyleşme” anlamına gelmektedir^[34].

[29] Mehmet Turhan, a.g.m., s. 219-220.

[30] Mümtaz Soysal, “Değişen Egemenlik ve Meşruluk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 20, 2003, ss. 171-181, s. 171.

[31] Ayşe Füsün Arsava, a.g.e., s. 7; Mehmet Turhan, a.g.m., s. 216.

[32] Thomas Benedikter, *Modern Özerklik Sistemleri Dünya Özerklik Örnekleri*, 2. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara, 2016, s. 18.

[33] Thomas Benedikter, a.g.e., s. 19-26.

[34] Konur Alp Demir ve Hikmet Yavaş, a.g.m., s. 126.

Nalbant^[35] özerklik kavramını geniş çerçevede şu şekilde tanımlamaktadır: “Bir merkez organ tarafından yönetilen geniş bir örgütlenme içinde bir topluluğun veya bir yersel birimin kendini serbestçe idare etmesi ve/veya kendi yasalarıyla hükümet etmesi durumudur.” Bu tanım ile özerkliğin gerçekte bir örgütlenme ilkesi olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir^[36].

Özerklik kavramının bir insan topluluğunun kendi kendisini yönetebilmesini kurgulayan bir anlama sahip olduğu gerçeğinden hareketle kendi kaderini kendi tayin hakkının gerçekte özerkliğe vurgu yaptığı ifade edilebilmekte midir? Bu sorunun cevabı özerkliğin niteliksel içeriğinde gizlidir. İlk önce kabul edilmesi gerekir ki özerklik “sınırsız bir özgürlük” değildir. Egemen devletin anayasası ve kanunları ile çizmiş olduğu sınırlar içerisinde belirli bir anlama sahip olan özerklik, bu iki hukuk türünün kurgusu olmadan hiçbir anlam ifade etmemektedir^[37]. Bu açıklamadan çıkarılabilecek sonuç özerkliğin bir insan topluluğuna bağımsızlık hakkı vermediği, sadece anayasa ve kanunların çizmiş olduğu sınırlar içerisinde serbest hareket edebilme imkânı tanıdığıdır. Dolayısıyla kendi kaderini tayin etme ile özerklik arasında organik bir bağ bulunmamaktadır.

5.3. Federalizm

Modern devletlerde ulusal çeşitliliği yönetebilmek için iki temel çıkış noktası bulunmaktadır. Birincisi yönetme gücünün merkezde paylaşılmasıdır. Bu paylaşım aslında üniter yapıya çağrışım yapmakta ve gerçekte hükümet etme gücünü değil, idari yönden yönetme yetkisinin dağıtılmasıdır. İkincisi ise yönetme gücünün merkez ile çevre arasında paylaşılmasıdır. Birinci paylaşım türü “uzlaşmacılık” (*consociationalism*), bir diğer tanımlama ile gücün yatay dağıtılması ve ikinci paylaşım türü ise gücün “dikey dağıtım”ı olarak bilinmektedir^[38]. *Consociationalism* kelimesi basit bir tercüme ile “uzlaşmacılık” şeklinde anlamlandırılabilmesine rağmen, taşıdığı anlam daha derin bir analiz gerektirmektedir. Britannica Ansiklopedisi’ne göre *consociationalism*, derin izlerle birbirinden ayrılmış toplumlarda yönetme gücünün farklı sosyal gruplar ve elitler arasında paylaştırılmasına dayanan istikrarlı bir demokratik

[35] Atilla Nalbant, *Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 38.

[36] Atilla Nalbant, a.g.e., s. 38.

[37] Konur Alp Demir, a.g.m., s. 36.

[38] Michael Keating, *Federalism And The Balance Of Power in European States*, SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), France, 2007, s. 6.

sistemdir^[39]. Yönetme gücünün dikey bir biçimde merkez ile çevre (veya bölge) arasında dağıtılması ise “federalizm” (*federalism*) olarak tanımlanmaktadır^[40]. Bu tanım çerçevesinde ve konunun değerlendirmeye alınma biçimi özelinde sorulması gereken soru şu şekilde olmalıdır: Federalizm kendi kaderini tayin edebilmenin bir yöntemi midir?

Her şeyden önce federalizm siyasi bir örgütlenmenin teknik adıdır^[41]. Federalizm belirli bir bölgede yaşayan insan topluluğunun dil, din, etnik köken ve kültürel değerlerinin farklılaşmasından kaynaklanan merkezi devletten ayrılma düşüncesini yumuşatarak, kendi sınırları içerisinde kendi değerlerini yaşatma ve ileri bir aşamada da yenilerini yaratma fikri ile bütünleştirici olma idealinin siyasal sisteme yansımış biçimidir^[42]. Bu bakış açısına göre federalizm hükümet etme gücünün yeniden tasarımını içeren ve otorite ile çevre arasındaki ilişkilerin akışını düzenleyen bir anlama sahiptir. Bu anlam tarafların kendilerinden veya sahip oldukları değer(ler)den taviz vermeden karşılıklı rızaya dayanan bir güç bölüşümünde de ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla gücün paylaşımının rızaya dayanması, kendinden veya değerlerinden taviz verilmemesi^[43] kendi kaderini tayin konusunda artı bir değeri yönetim sistemine yansıtmaktadır. Sonuç itibarıyla federalizm kendi kaderini tayinin bir aracı niteliğindedir.

6. KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI AYRIŞTIRICI MI, BİRLEŞTİRİCİ Mİ?

Sömürgeleştirilmiş bir toplumun sömürge halinden bağımsız bir konuma yükseltilmesini kurgulayan bir fikrin^[44] birleştirici mi yoksa ayrıştırıcı mı olacağını tartışmak, varılmak istenen sonucun hangi açıdan değerlendirileceği ile ilgilidir. Dolayısıyla önce ayrıştırılmış sonra da birleştirilmiş bir ikilem arasında gidip gelmek kurgusal analizin odak noktasında yer almaktadır.

Kendi kaderini tayin edebilmek, gerçek kurgudan uzaklaşıldığı takdirde, etnik grupların bütünlük içerisinde koparak ayrışmalarına sebep olmaktadır.

[39] Consociationalism, <<https://www.britannica.com/topic/consociationalism>>, (Erişim Tarihi: 24.10.2018).

[40] Michael Keating, a.g.e., s. 7.

[41] Daniel J. Elazar, *Federalism: An Overview*, HSRC Publishers, Pretoria, 1995, s. 6.

[42] Ruşen Keleş, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 8. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 121.

[43] Daniel J. Elazar, a.g.e., s. 6.

[44] Joshua Castellino, “Territorial Integrity and the “Right” to Self-Determination: An Examination of the Conceptual Tools”, *Brooklyn Journal of International Law*, Volume: 33, Issue: 2, 2008, pp. 503-568, p. 515.

Dolayısıyla bu hak, yanlış bir anlamlandırma sonucunda, bölücü bir kimlik kazanmış durumdadır. Çünkü bu hakkı temel çıkış noktası olarak değerlendiren gruplar karşıt görüşleri birer düşman olarak algılamakta ve görüşler arasında seçicilik yaygınlaşmaktadır^[45].

Kendi kaderini tayin etme hakkı uluslararası hukukta insan hakları ile özdeşleştirilerek yüceltilmektedir. Bu hak özellikle sömürgeleştirilmiş ve baskı altına alınmış toplumların özgürleştirilmesi için bir çözüm yolu olarak değerlendirilmektedir^[46].

Kendi kaderini tayin etme düşüncesi genel olarak ayrılıkçı bir zihniyetin kurgusal gerçekliğe yansıtılmış şekli olarak algılanmaktadır. Çünkü bu düşünce “ayrılıkçılık” (bölücülük), “ayrılma” ve “siyasi bağımsızlık” kavramları ile özdeşleşmiş durumdadır. Bu sebepten dolayı bir devlet yönetimi için kendi kaderini tayin edebilmek düşüncesi kabul gören bir durum değildir^[47].

Kendi kaderini kendi tayin edebilen sömürgeleştirilmiş toplumlar dağınık bir toplumsal yapıdan düzenli ve kuralları bir toplumsal hayata geçiş yapabilmektedirler. Bununla birlikte bu hak egemen devletlerin dış müdahaleler ile kendi özerk alanlarına nüfuz edilmemesini öne süren nitelikli bir fikir olarak varlık kazanmaktadır. Ancak bu hak hiç bir şekilde bölücü nitelikli ayrılmayı veya ayrıştırılmayı içeren bir kurguya sahip olmadığı gibi, benzer biçimde yeni bir devletin tanınması konusunda da engelleyici bir niteliği bulunmamaktadır^[48]. Bu çerçeve etrafında düşüncesini şekillendiren Woodrow Wilson, 11 Şubat 1918 tarihinde Kongre’de gerçekleştirdiği konuşmasında kendi kaderini tayin hakkı fikrine tedbirli yaklaşmıştır. Buna göre bu hakkın sadece uyumsuzluk ve düşmanlığa yol açmaması durumunda kabul edilebileceğini ve uygulamaya yansıtılabileceğini ifade etmiştir^[49]. Dolayısıyla bu hakkın yanlış bir çözümleme

[45] Christian Tomuschat, “Self-Determination in a Post-Colonial World”, *Modern Law and Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1993, pp. 1-20, p. 4.

[46] Rodolfo Stavenhagen, “Self-Determination: Right or Demon?”, *Self-Determination: International Perspectives*, (Editors: Donald Clark & Robert Williamson), St. Martin’s Press (Palgrave Macmillan), New York, 1996, pp. 1-11, p. 3.

[47] Rodolfo Stavenhagen, a.g.m., s. 4.

[48] Vladislav Tolstykh, “Three Ideas of Self-Determination in International Law and the Reunification of Crimea with Russia”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRV)*, Volume: 75, 2015, pp. 119-139, p. 122.

[49] Peter Hilpold, “Self-determination and Autonomy: Between Secession and Internal Self-determination”, *International Journal On Minority And Group Rights*, Volume: 24, Issue: 3 (Special Issue: Minority Rights in Times of Crisis), 2017, pp. 302-335, p. 308.

sonucunda uyumsuzluk ve düşmanlığa sebep olabileceği hatırdta tutulması gereken önemli bir konudur.

Woodrow Wilson'ın tedbirci yaklaşımının^[50] sebebini kendi kaderini tayin hakkının savaş sonrası dönemde yeni bir dünya düzeninin kurulması aşamasında kullanılabilir temel ilkelerden birisi olmasında^[51] aramak gerekmektedir.

Böyle bir hakka insanların doğal yollardan sahip olduğu kabul edilse ve kimin nasıl faydalanacağı belirlenebilse bile halkın iradesi açık bir hüküm ile belirtilmemişse ve faydalanılmak istenen hak nesnel ölçütlere bağlanmamışsa, örneğin önceki adaletsizliğe veya açıkça belirlenebilir bir dilsel ve etnik bölümlenmeye atıfta bulunarak, otomatizmin (veya özerkliğin) uygulanabileceği hiçbir alan hedeflenen sonuçların gerçekleştirilmesi için yeterli seviyede olmayacaktır^[52].

Hedeflenen sonuçlara ulaşmak için^[53] yönetim gibi kavramlar üzerinden halkın, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılımının sağlanmasına çalışıldığı bir sistem^[54] ile kendi kaderini tayin hakkı düşüncesini aynı çizgide değerlendirmemek gerekmektedir.

Yönetim sürecine dâhil olmak girişimleri ve bu girişimler sonucunda oluşturulan katılım yolları demokratik sistemin zorunlu bir sonucudur. Bu noktada yapılan tartışmanın temel sorunsalı yönetim sürecinin “yönetilenden yönetene doğru” nasıl evrimleştirileceğinin yollarının bulunmasıdır^[55]. Dolayısıyla kendi kaderini tayin hakkını ayrı bir düzlemde değerlendirmek gerekmektedir. Böylece bu felsefi düşüncenin ayrıştırıcılığı ve birleştiriciliği konusunda daha rasyonel çıkarımların yapılabilmesinin yolu açılmış olacaktır.

[50] Peter Hilpold, a.g.m., s. 308.

[51] Kemal Yakut, “Birinci Dünya Savaşı (1908-1928)”, *Siyasi Tarih*, (Editörler: Çağrı Erhan ve Esra Yakut), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2981, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1935, Eskişehir, 2013, ss. 66-102, s. 82.

[52] Peter Hilpold, a.g.m., s. 308.

[53] Peter Hilpold, a.g.m., s. 308.

[54] Konur Alp Demir, “Kent Yönetiminde Değişim Algısı: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme ve Yerleşen Yönetişim Uygulaması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 74, Sayı: 1, 2019, ss. 193-218, s. 200.

[55] Konur Alp Demir, a.g.m., s. 200.

7. SONUÇ

Devlet olarak adlandırılan tüzel kişilik veya organizma temel olarak üçayak üzerinde yükselmektedir: İnsan, Ülke ve Egemenlik. Bu üçayaktan bir tanesinin eksik olması devletin varlığının sonu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla her unsur ayrı bir biçimde tartışılacak kadar önem taşımaktadır. Çalışmada incelenen konunun niteliği itibarıyla insan ve egemenlik kavramları çeşitli zeminlerde farklı anlamlandırmalar ile tartışma konusu haline getirilebilmektedir. Devletin varlık sebebini ve var oluşunun birinci kaynağını oluşturan insanın kendi siyasi geleceğini belirleyebilmesini bir hak olarak tanımlayan kendi kaderini tayin hakkı farklı siyasal yansımalara sahiptir. Ancak her şeyden önce ifade edilmesi gerekir ki bu hak egemen bir devletin sınırları içerisinde yaşarken kendi özerk alanını oluşturmak veya egemen devletin sınırları içerisinde kendi devletini ilan etmek isteyen azınlık gruplarına tanınan bir hak değildir. Bu hak zaten kendi ülkesinde egemenlik sahibi olan, ancak gerek ekonomik, gerek siyasi ve gerekse de askeri alanda yaşadıkları sorunları aşamayarak başka bir devletin sömürgesi haline gelmiş bir toplumun geçmişte bıraktığı haklarına tekrardan kavuşması gerektiğini kurgulayan bir haktır. Dolayısıyla bu hakkın bölücülük, ayrılmacılık veya devletine isyan ederek bağımsızlık kazanımı gibi sonuçlarla ilgisi bulunmamaktadır.

Kendi kaderini tayin hakkı devletin insan için var olduğu gerçeğinden hareketle insan odaklı bir düşüncenin siyasal alana yansıtılmaya çalışıldığı siyasi bir kurguya sahiptir. Halkların bağımsızlığı, eğer halk(lar) sömürgeleştirilmiş ise geçerli bir tartışma konusudur. Özerklik ise sömürgeleştirilmiş bir toplumun, belki de kendi rızaları ile egemen devletten ayrılmadan kendi sınırları içerisinde serbest hareket etmelerini kurgulayan bir içeriğe sahiptir. Federalizm ise temel olarak ayrıştırmacı bir kimlikten uzaklaşarak farklı kimliklerin rızaya dayanan bir süreç sonucunda birleştirilmesini anlatan siyasal bir örgütlenme biçimidir. Dolayısıyla yapılan her işlem, girişilen her mücadele ve ortaya çıkan her siyasal sonuç insan için olmaktadır. Daha gerçekçi bir anlatım ile insan odaklı bir yönetim anlayışının temel kurgularından birisi insanın kendi siyasal kaderini belirlemesine zemin yaratmaktır. Ancak tekrardan vurgulamak gerekmektedir ki bu zeminin oluşum şartları yukarıda belirtildiği üzere bellidir.

Kendi kaderini tayin hakkının mücadelesi sömürgeciliğe karşı verilmektedir. İnsan topluluklarının kendi siyasal duruşlarını bozarak, onları yeni bir yapılanma içerisinde farklı bir alana yönlendirmenin, esaret altına almanın, kültürlerini yok etmenin ve egemenliklerine son vermenin olumsuzlukları ile mücadele etmenin fikirsel kurgusu kendi kaderini tayin hakkı ile yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

ARCHIBUGI, Daniele, “A Critical Analysis of the Self-determination of Peoples: A Cosmopolitan Perspective”, *Constellations*, Volume: 10, Number: 4, 2003, pp. 488-505.

ARSAVA, Ayşe Füsün, *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Özellikle Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesininin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basımevi, Ankara, 1993.

BENEDIKTER, Thomas, *Modern Özerklik Sistemleri Dünya Özerklik Örnekleri*, 2. Baskı, Nika Yayınevi, Ankara, 2016.

CASS, Deborah Z., “Re-Thinking Self-Determination: A Critical Analysis Of Current International Law Theories”, *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, Volume: 18, Number: 1, 1992, pp. 22-40.

CASSESE, Antonio, *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*, Cambridge University Press, Great Britain, 1996.

CASTELLINO, Joshua, “Territorial Integrity and the “Right” to Self-Determination: An Examination of the Conceptual Tools”, *Brooklyn Journal of International Law*, Volume: 33, Issue: 2, 2008, pp. 503-568.

CONSOCIATIONALISM, Britannica Encyclopedia,

<<https://www.britannica.com/topic/consociationalism>>, (Erişim Tarihi: 24.10.2018).

ÇAHA, Ömer, *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, Orion Kitabevi, Ankara, 2012.

ÇEVİK, Hasan Hüseyin, *Kamu Yönetimi Kavramlar-Sorunlar-Tartışmalar*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2012.

DEMİR, Konur Alp, “Kent Yönetiminde Değişim Algısı: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme ve Yerelleşen Yönetişim Uygulaması”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 74, Sayı: 1, 2019, s. 193-218.

DEMİR, Konur Alp, “Özerk Yerel Yönetim Yapısından Federalizme Geçiş”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, 2014, s. 35-60.

DEMİR, Konur Alp ve YAVAŞ, Hikmet, “Yönetim Algısındaki Değişim: Yönetimde Özerk İnsan Unsuru”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 5, Cilt: 6, Sayı: 11, 2014, s. 121-132.

ELAZAR, Daniel J., *Federalism: An Overview*, HSRC Publishers, Pretoria, 1995.

GÖZLER, Kemal, *Devletin Genel Teorisi Bir Genel Kamu Hukuku Ders Kitabı*, 4. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2012.

GÜLER, Birgül Ayman, *Türkiye'nin Yönetimi –Yapı-*, 3. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara, 2011.

HEPER, Metin, *Türkiye'de Devlet Geleneği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2010.

HERACLIDES, Alexis, *The Self-determination of Minorities in International Politics*, Frank Cass Publishers, London, 1991.

HILPOLD, Peter, “ Self-determination and Autonomy: Between Secession and Internal Self-determination”, *International Journal On Minority And Group Rights*, Volume: 24, Issue: 3 (Special Issue: Minority Rights in Times of Crisis), 2017, pp. 302-335.

KEATING, Michael, *Federalism And The Balance Of Power in European States*, SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development), France, 2007.

KELEŞ, Ruşen, *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 8. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 2012.

KİŞİSEL VE SİYASAL HAKLAR ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ, <http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf>, (Erişim Tarihi: 28.10.218).

NALBANT, Atilla, *Üniter Devlet Bölgeselleşmeden Küreselleşmeye*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2012.

ÖZTEKİN, Ali, *Yönetim Bilimi*, 5. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2012.

PULLAR, Andrew, “Rethinking Self-Determination”, *Canterbury Law Review*, Volume: 20, 1994, pp. 91-123.

SOYSAL, Mümtaz, “Değişen Egemenlik ve Meşruluk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 20, 2003, s. 171-181.

STAVENHAGEN, Rodolfo, “Self-Determination: Righ or Demon?”, *Self-Determination: International Perspectives*, (Editors: Donald Clark & Robert Williamson), St. Martin's Press (Palgrave Macmillan), New York, 1996, pp. 1-11.

TAŞDEMİR, Fatma, “Uluslararası Hukukta Toprak Bütünlüğü İlkesi, Tanıma Doktrini ve Bir Norm Olarak Ayrılma Hakkı”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 3, 2016, s. 644-668.

TOLSTYKH, Vladislav, “Three Ideas of Self-Determination in International Law and the Reunification of Crimea with Russia”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRV)*, Volume: 75, 2015, pp. 119-139.

TOMUSCHAT, Christian, “Self-Determination in a Post-Colonial World”, *Modern Law and Self-Determination*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands, 1993, pp. 1-20.

TURHAN, Mehmet, “Değişen Egemenlik Anlayışının Hak ve Özgürlüklerin Korunmasına Etkileri ve Türk Anayasa Mahkemesi”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, Cilt: 20, 2003, s. 215-248.

ÜLGER, İrfan Kaya, “Kosova’nın Bağımsızlığının Self Determinasyon Çerçevesinde Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 31, 2016, s. 39-64.

YAKUT, Kemal, “Birinci Dünya Savaşı (1908-1928)”, *Siyasi Tarih*, (Editörler: Çağrı Erhan ve Esra Yakut), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2981, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1935, Eskişehir, 2013, ss. 66-102.

WEHMEYER, Michael L., “Self-Determination and Individuals With Significant Disabilities: Examining Meanings and Misinterpretations”, *Journal Of The Association For Persons With Severe Handicaps*, Volume: 23, Number: 1, 1998, pp. 5-16.

WELLER, Marc, “Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments”, *The European Journal of International Law*, Volume: 20, Number: 1, 2009, pp. 111-165.